

Марія ПОЧИНКОВА,

orcid.org/0000-0002-1383-7470

докторка педагогічних наук,

професорка кафедри початкової освіти

Державного закладу «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»

(Полтава, Україна) *pochinkovam@gmail.com*

Віталій КУРИЛО,

orcid.org/0000-0003-2471-3358

доктор педагогічних наук, професор,

перший проректор

Державного закладу «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»

(Полтава, Україна) *donluga@gmail.com*

КОГНІТИВНИЙ ПІДХІД ДО ФОРМУВАННЯ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ ГРОМАДЯН¹

Сучасна освіта перебуває на етапі трансформації, що обумовлено викликами глобалізації, інформаційного перенасичення та швидких соціальних змін. В Україні освіта змушена перебудовуватись з урахуванням руйнівних впливів від повномасштабного вторгнення РФ, тому одним з провідних завдань на сучасному етапі є формування критичного мислення громадян як запоруки їх стійкості та здатності протистояти маніпуляціям. Саме критичне мислення допоможе не лише аналізувати та інтерпретувати інформацію, а й робити обґрунтовані висновки, приймати самостійні рішення та бути активними учасниками суспільного життя. У цьому контексті когнітивний підхід в освіті набуває особливого значення, оскільки він спрямований на розвиток провідних когнітивних процесів.

У статті розглядаються теоретичні та практичні засади когнітивного підходу в освіті, автори аналізують його з точки зору розвитку мовлення та мислення. Автори аналізують ключові аспекти когнітивної теорії навчання, що базується на припущенні, що знання не просто передаються від викладача до здобувача, а активно конструюються особистістю під час пізнавальної діяльності. Підкреслюється важливість створення освітнього середовища, яке стимулює мислення вищого рівня, сприяє вирішенню проблемних завдань, розвитку навичок аргументованої дискусії та критичного осмислення отриманих даних.

Автори статті акцентують на необхідності інтеграції критичного мислення в усі етапи освітнього процесу. Зокрема, йдеться про важливість оцінювання не лише результатів навчання, а й самих процесів мислення, що призводять до прийняття рішень.

Розглядаються перспективи розвитку когнітивного підходу в освітній практиці для формування критичного мислення. З огляду на це, в системі чотирирівневої методології когнітивний підхід інтегрується у філософський рівень. Автори зазначають, що критично мислячі громадяни є основою демократичного суспільства, здатного до ефективного вирішення соціальних, економічних та політичних проблем. Формування таких громадян можливе лише за умови впровадження цілісного підходу до освіти, що враховує когнітивні особливості здобувачів і сприяє їхньому особистісному та інтелектуальному розвитку.

Ключові слова: когнітивний підхід, критичне мислення, громадяни України, методологія наукового пізнання.

¹ Публікація містить результати досліджень, проведених при грантовій підтримці Національного фонду досліджень України за проектом 2021.01/0021.

Mariia POCHYNKOVA,*orcid.org/0000-0002-1383-7470**Doctor of Pedagogical Sciences,**Professor at the Department of Primary School Education**Luhansk Taras Shevchenko National University**(Poltava, Ukraine) pochinkovam@gmail.com***Vitalii KURYLO,***orcid.org/0000-0003-2471-3358**Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,**First Vice-Rector**Luhansk Taras Shevchenko National University**(Poltava, Ukraine) donluga@gmail.com*

COGNITIVE APPROACH TO FORMING CRITICAL THINKING IN CITIZENS

Modern education is at the stage of transformations caused by the challenges of globalization, information overload and rapid social changes. In Ukraine, education is forced to be rebuilt taking into account the destructive effects of the full-scale invasion of the Russian Federation, therefore, one of the leading tasks at the present stage is the formation of critical thinking of citizens as a guarantee of their stability and ability to resist manipulation. It is critical thinking that will help not only analyze and interpret information, but also make informed conclusions, make independent decisions and be active participants in public life. In this context, the cognitive approach in education acquires special importance, since it is aimed at the development of leading cognitive processes. The article examines the theoretical and practical principles of the cognitive approach in education, the authors analyze it from the point of view of the development of speech and, most fundamentally, thinking. The authors analyze key aspects of the cognitive theory of learning, which is based on the assumption that knowledge is not simply transferred from teacher to student, but is actively constructed by the individual during cognitive activity. The importance of creating an educational environment that stimulates higher-level thinking, promotes problem-solving, the development of skills of reasoned discussion and critical reflection of the data obtained is emphasized.

The authors of the article emphasize the need to integrate critical thinking into all stages of the educational process. In particular, they discuss the importance of assessing not only learning outcomes, but also the thinking processes themselves that lead to decision-making.

The prospects for the development of a cognitive approach in educational practice for the formation of critical thinking are considered. In view of this, in the system of a four-level methodology, the cognitive approach is integrated into the philosophical level. The authors note that critically thinking citizens are the basis of a democratic society capable of effectively solving social, economic and political problems. The formation of such citizens is possible only if a holistic approach to education is implemented, which takes into account the cognitive characteristics of students and promotes their personal and intellectual development.

Key words: *cognitive approach, critical thinking, citizens of Ukraine, methodology of scientific knowledge.*

Глобальна інформатизація суспільства змінює сьогодні не тільки процеси виробництва, але й значною мірою впливає на перебіг війн та військових конфліктів. Особливо гостро зараз означена проблема постає в Україні, оскільки сусідня країна-агресорка використовує інформацію як засіб інформаційно-психологічної війни через застосування ІІСО, маніпуляцій у медіапросторі, пропаганди тощо. Усе це вимагає від людства пошуку ефективних засобів щодо роботи з інформацією, її сприйняття, обробки, продукування обґрунтованих висновків тощо.

Одним з таких засобів є критичне мислення, але, через складність та багатогранність означеного феномену, його формування потребує спеціального педагогічного впливу. Ураховуючи цей аспект, науковцями (К. Мередіт, Дж. Стіл, Ч. Темпл) була роз-

роблена технологія розвитку критичного мислення особистості, що виступає підґрунтям для розробки технології формування критичного мислення громадян, яка може застосовуватись для здобувачів освіти в закладах вищої освіти, а також під час підвищення кваліфікацій та в процесі неформальної освіти дорослих. Тому сучасна педагогічна спільнота здійснює пошук найбільш продуктивних шляхів для розробки такої технології й реалізації її в умовах освіти. Першими кроками в цьому пошуку є визначення методологічних засад упровадження такої технології.

Сьогодні в науковій літературі визначено цілу низку методологічних підходів до формування критичного мислення громадян. Глибоке занурення в проблематику дозволяє стверджувати, що впровадження технології розвитку й формування

критичного мислення вимагає розробки нового методологічного підходу, що відображатиме специфіку педагогічної системи його реалізації. Таким, на нашу думку, може виступати когнітивний підхід.

Мета статті полягає в розкритті сутності та змісту когнітивного підходу до формування критичного мислення громадян.

Проблема формування критичного мислення громадян активно висвітлюється в сучасному науковому дискурсі, не зважаючи на його відносну новизну й привертає увагу науковців з різних точок зору, зокрема як: аспект виникнення й розвитку концепції критичного мислення (Т. Бартел, Н. Басова, М. Варлаков, Д. Дьюї, Л. Елдер, Н. Іванова, В. Кремень, М. Ліпман, К. Мередіт, Р. Пол, О. Пометун, К. Поппер, Г. Соріна, Дж. Стіл, Ч. Темпл, С. Терно, Г. Ущиповська, Д. Халперн, А. Фішер та ін.); концептуальні засади визначення якостей особистості, яка критично розмірковує ((Дж. Браус, Д. Вуд, Д. Дьюї, А. Кроуфорд, М. Ліпман, Д. Макінстер, С. Метьюз, Р. Пол, В. Саулія, В. Самнер, П. Фачіоне, Д. Халперн, У. Х'юїт, Дж. Чеффі); теоретико-методологічні засади технології «Розвиток критичного мислення через читання і письмо» (К. Мередіт, Дж. Стіл, Ч. Темпл, Д. Халперн); чинник безпеки в умовах збройної агресії (А. Бадер, С. Бадер, С. Вовк, О. Караман, В. Курило, М. Починкова, В. Степаненко) тощо.

Своєю чергою методологічний аспект в освіті висвітлено в доробках С. Бадер, С. Гончаренка, Г. Костюка, А. Кузьмінського, З. Курлянд, В. Омельяненко, І. Підласого, М. Починкової, О. Пометун, С. Терна, О. Тягла та ін.

Упровадження будь-якої освітньої технології вимагає чіткого визначення її методологічних засад.

Традиційно в науковому обігу використовуються чотирирівневий підхід до методологічних знань у взаємозв'язку та взаємозалежності: філософський, загальнонауковий, конкретно-науковий, технологічний.

У наших попередніх дослідженнях ми виокремили такі методологічні підходи до формування критичного мислення громадянина на кожному рівні: філософський рівень: аксіологічний, культурологічний підходи; загальнонауковий рівень: системний, синергетичний; конкретно-науковий рівень: суб'єктно-діяльнісний, компетентнісний, контекстний підходи; технологічний рівень: технологічний, герменевтичний та інформаційний підходи (Бадер, Починкова, 2023а : 77).

Однак дослідження проблеми формування критичного мислення громадян нашої країни як

чинника безпеки в умовах збройної та інформаційної агресії, а також вимог суспільства до сучасної системи освіти вимагають доповнення цього переліку когнітивним підходом на філософському методологічному рівні.

Українське суспільство в умовах збройного та інформаційного насилля потребує громадян, здатних до цілісного, неупередженого аналізу ситуації, які володіють навичками уникнення маніпуляцій та зменшення впливу ПСО, здатних протистояти інфодемії тощо.

Своєю чергою сучасне світове постіндустріальне суспільство потребує особистостей, здатних до саморозвитку, самопізнання, прийняття нетривіальних і відповідальних рішень, самостійного вирішення когнітивних завдань, гнучкості мислення, ефективного застосування методів роботи з інформацією (О. Жидкова, П. Саух, С. Сисоєва, О. Турута та ін.).

Вирішити ці проблеми здатне сформоване критичне мислення в громадян. Однак для отримання більш ефективного результату необхідним є впровадження когнітивного підходу в освіті в більш широкому контексті, ніж він використовується сьогодні.

У сучасному науковому дискурсі когнітивний підхід розглядається у світлі вивчення мови й пов'язаний з когнітивною лінгвістикою як «мовознавчим напрямом, у якому функціонування мови розглядають як різновид пізнавальної діяльності, а когнітивні механізми та структури людської свідомості досліджують через мовні явища» (Когнітивна лінгвістика, 2013). При цьому автор статті, М. Кочерган, зауважує, що когнітивна лінгвістика виникла як складова частина когнітології або когнітивістики.

Сьогодні когнітивістика, як наукова дисципліна, «вивчає та моделює різноманітні явища пов'язані з мисленням, такі як: сприйняття, інтелект, мова, пам'ять, увага, міркування, емоції, розум і навіть свідомість» (Когнітивна наука), є міждисциплінарним науковим напрямом і об'єднує в собі нейронауки, теорію пізнання, когнітивну психологію, нейрофізіологію, когнітивну лінгвістику, філософію свідомості і теорію штучного інтелекту. До складових когнітивістики належать: штучний інтелект, когнітивна психологія, когнітивна лінгвістика, когнітивна етологія, математична логіка, неврологія, нейробіологія, нейрофізіологія, філософія свідомості, експериментальна психологія, когнітивна антропологія та когнітивна географія (Когнітивна наука).

Науковці, які досліджують когнітивний підхід у викладанні мови, визначають наступні прин-

ципи, на яких ґрунтується цей підхід: свідомості й активності здобувачів освіти, навчання, що розвиває та виховує, системності та послідовності (Медвідь, Малінська, 2022 : 171). Щодо цілей, що лежать в основі когнітивного підходу, то тут виокремлюють: «формування мовної свідомості здобувачів освіти як частини лінгвістичного світогляду, тобто сприйняття мови як об'єктивної частини світу, комунікативної системи» (Медвідь, Малінська, 2022 : 171). Своєю чергою «лінгвістичний світогляд», услід за О. Прохоровою та Г. Удовіченко, розглядається дослідницями в різних аспектах: «аксіологічному, що ґрунтується на формуванні ціннісного ставлення до мови та мовлення; розвиток мовної особистості в процесі навчання; активізації пізнавальної активності здобувачів освіти у процесі навчання мови, розвиток лінгвістичного мислення (Прохорова, 2019; Удовіченко, 2014).

Цікавим для нас є висвітлення принципів навчання іноземних мов крізь призму комунікативно-когнітивного підходу, здійснене О. Вовк до яких належать: необхідність навчання іноземної мови в когнітивно-комунікативній діяльності; потреба врахування в освітньому процесі епістемологічних стилей здобувачів освіти; формування студентів як мовних особистостей; становлення в суб'єктів навчання картини світу; необхідність розвивати й розширювати знансєвий простір студентів; припущення про те, що оволодіння іноземною мовою сприяє розвитку множинного інтелекту суб'єктів пізнання; формування у студентів здатності до концептуального моделювання інформації (Vovk, 2017).

Нашу увагу також привертає позиція С. Ковриго, який визначає, що когнітивний підхід до навчання реалізується, якщо учень є активним учасником освітнього процесу, а не об'єктом освітньої діяльності (Ковриго, 2010 : 17).

Визначаючи основні засади когнітивного підходу, ми не можемо залишити без уваги визначення його засадничих ідей у процесі викладання української мови, представлених у дослідженні М. Пентилюк, О. Горошкіної, А. Нікітіної. Під когнітивною методикою навчання української мови науковиці розуміють «сукупність взаємопов'язаних та взаємозумовлених способів і засобів опанування мовних одиниць як основи пізнання й формування концептуальної та мовної картини світу і певного результату створення образу світу в уяві кожного учня» (Пентилюк та ін., 2006 : 58).

Отже, як бачимо, когнітивний підхід у вивченні мови полягає в: урахуванні епістемологічних

стилей здобувачів освіти; пізнанні й формуванні концептуальної та мовної картини світу засобами мовних одиниць; акценті на інтелектуальному розвитку здобувачів освіти через мовну продуктивну діяльність; аналізі подій, явищ, вчинків людей тощо за допомогою вербального відтворення; формуванні в здобувачів освіти здатності до концептуального моделювання інформації; активній участі здобувачів освіти в освітньому процесі як запоруки його ефективності.

Тож, когнітивний або комунікативно-когнітивний підхід у вивченні мови реалізується через використання мови як інструменту пізнання світу.

Дослідження різних аспектів розвитку й формування критичного мислення особистості доводять, що такий підхід необхідно застосовувати під час окреслених процесів. Тому, звернемось до теоретико-методологічних засад формування критичного мислення особистості з метою визначення необхідності й доцільності впровадження когнітивного підходу в освіті.

У психології до когнітивних процесів належать: мислення, сприйняття, інтелект, мова, пам'ять, увага, міркування, емоції, розум, свідомість. Основним процесом є мислення.

Концепція критичного мислення ввійшла у світову педагогічну практику як метод реорганізації освітньої системи в Північній Америці і була розроблена американськими когнітивним психологами – Дж. Андерсон, Дж. Брунер, К. Мереліт, С. Міллер, Д. Надлер, Р. Стернберг, Д. Стіл, Р. Солсо, Ч. Темпл, Д. Халперн та ін.

Дослідники розглядають критичне мислення як комплекс когнітивних і метакогнітивних стратегій, умінь і навичок, що впливають на характер розумової діяльності (А. Бутенко, І. Горохова, Р. Поул, Д. Халперн, Е. Ходос та ін.) (Авершин, Яковенко, 2009).

Українські психологи (А. Гільман, Т. Довгалюк, Р. Каламаж, О. Матласевич, У. Нікітчук, І. Пасічник, М. Шугай) присвятили психології мислення окрему працю (Психологія мислення, 2015), у якій докладно представлено дослідження мислення, зокрема й у вимірі когнітивного підходу як метакогнітивного феномену. На важливості метакогнітивного феномену мислення робить свій акцент й Д. Халперн, зокрема наголошує на важливості метапізнання або метакогнітивного моніторингу, що є однією із шести якостей критично мислячої людини (Halpern, 1996).

Важливо зазначити, що психологи наголошують на необхідності цілеспрямованої роботи над процесом мислення, зокрема про необхідність надання знань про пізнавальні процеси для досягнення пев-

ного результату: «Наявність у людини знань про пізнавальні процеси, застосування цих знань суттєво видозмінює протікання самих процесів пам'яті і мислення» (Психологія мислення, 2015 : 355).

Суттєвою, на нашу думку, є спроба виокремлення основних напрямів аналізу критичного мислення, здійснене І. Гороховою, яка виокремлює когнітивний, соціальний і процедурний напрями (Горохова).

Щодо когнітивного напрямку, дослідниця, частково спираючись на дослідження І. Глазкової (Глазкова, 2008 : 57), зазначає, що «критичне мислення передбачає використання когнітивних технік і стратегій, які збільшують імовірність отримання бажаного результату, це таке мислення, що характеризується контрольованістю, самостійністю суджень, обґрунтованістю і цілеспрямованістю, тобто такий тип мислення використовують для вирішення завдань, формулювання висновків, імовірнісної оцінки та прийняття рішень. Поширеним і в цілому коректним є розуміння критичного мислення як «складного ментального процесу, що починається із залучення інформації та закінчується прийняттям рішення» (Горохова).

І. Горохова, услід за Р. Полом, Е. Бінкером, Е. Мартіном та К. Едамсоном, виокремлює три основних групи показників критичного мислення: афективні, макрокогнітивні, мікрокогнітивні.

До групи макрокогнітивних показників критичного мислення увійшли: узагальнення без прагнення до спрощення; зіставлення аналогічних ситуацій, з використанням знань до нового контексту; розширення погляду: розгляд питань з різних боків, висловлювання різноманітних аргументів, гіпотез; зрозумілість висловлюваних припущень, висновків, переконань; зрозумілість викладення, продуманість вибору слів; розробка оцінних критеріїв: зрозумілість базових цінностей і норм; оцінка надійності інформації; глибина мислення: виділення найбільш значущих питань; аналіз аргументів, пояснень, переконань, гіпотез; вироблення / оцінка конкретних рішень; аналіз і оцінка людських учинків / ліній поведінки; критичний підхід до читання: розуміння суті, критична оцінка прочитаного; критичне слухання; встановлення міжпредметних зв'язків; здатність вести бесіду через діалог, приходити до розуміння й оцінки переконань партнера; роздуми в діалозі: порівняння різноманітних поглядів, підходів, гіпотез; уміння розмірковувати діалогічно: оцінка поглядів, підходів, гіпотез (Горохова, 2016 : 25–26).

Групу мікрокогнітивних показників КМ характеризують: порівняння абстрактних понять дійсності; точність і критичність висловлювань;

аналіз й оцінка висловлювань; аналіз й оцінка висновків; уміння виділити інформацію, пов'язану з питанням, яке розглядається; логічність пояснень, умовиводів, прогнозів; оцінка доведення висловлювання; уміння бачити протиріччя в розмірковуванні; аналіз прямих і непрямих наслідків подій / явищ (Горохова, 2016 : 26).

Як бачимо, критичне мислення належить до когнітивних процесів, а його показники відповідають на виклики, що ставить перед освітою сучасне суспільство.

Можливості розширення когнітивного підходу не тільки на вивчення мови, а й на процес формування критичного мислення особистості вбачаємо в тісному взаємозв'язку й взаємовпливі мови на мислення й мислення на мову, що відображено в структурі критичного мислення особистості (Бадер, Починкова, 2023б).

Не можна сказати, що когнітивний підхід є абсолютно новим для більш широкого вживання, адже відображення такого підходу ми вже спостерігаємо в Концепції Нової української школи, де критичне мислення розглядається як наскрізна навичка, а випускниками такої школи мають стати цілісні усебічно розвинені особистості, здатні до критичного мислення (Нова українська школа, 2016 : 6).

Доцільність розкриття змісту когнітивного підходу на філософському методологічному рівні зумовлена його змістом, адже цей рівень існує як система передумов і орієнтирів пізнавальної діяльності, витоки концепції критичного мислення ми знаходимо у філософії, зокрема в гносеології або епістемології та когнітивній психології.

Когнітивний підхід у педагогіці – це сукупність теоретико-методологічних положень і організаційно-педагогічних заходів, спрямованих на створення умов для засвоєння когнітивних технік і стратегій притаманних критичному мисленню, що забезпечить можливості саморозвитку, самонавчання та самовдосконалення, а також вирішення складних проблем, самостійне вирішення когнітивних завдань, гнучкість мислення, застосування методів роботи з інформацією.

Як бачимо, когнітивний підхід змінює орієнтири в освіті з передачі знань від одного покоління до іншого. Натомість, пропонує інструменти для критичного пізнання світу, обробки вже існуючих знань й продукування нових й орієнтацію на індивідуальність, зокрема через впровадження індивідуальних траєкторій для здобувачів освіти та індивідуальних занять.

На нашу думку, навчити та здійснити максимальний саморозвиток та самовдосконалення, самонавчання за умов масового навчання прак-

тично не можливо, особливо в середній ланці освіти, де навчання відбувається в переповнених класах і дуже важко говорити про індивідуальний підхід. Уважаємо, варто розглянути досвід музичних та олімпійських шкіл, які є прикладом виховання й розвитку творчих і креативних особистостей. У таких школах обов'язково передбачено індивідуальні заняття з тренером або вчителем, що дозволяють дійсно ефективно розвинути особисті якості. Тож необхідним є запровадження таких занять і в звичайній школі, а також розробки спеціальних курсів, що ґрунтуються на нейронауках і дозволять дійсно сфокусуватися на розвитку кожної особистості та опануванні нею когнітивних технік і стратегій. Зрозуміло, що таке ідея звучить утопічно в умовах війни й економічної кризи, але без урахування цих аспектів наша освіта й надалі буде на століття відставати від вимог суспільства.

Зазначимо також, що такий підхід варто поглибити й у вищій школі, хоча там і є можливість працювати індивідуально зі студентами, але, на відміну від середньої школи, така робота має бути більш значущою й глибокою.

До основних положень когнітивного підходу в освіті під час формування критичного мислення особистості відносимо: спрямованість освіти на когнітивний розвиток особистості; використання

технології розвитку й формування критичного мислення як базової в процесі освіти; урахування й опора на нейрофізіологічний розвиток і можливості щодо розвитку й формування критичного мислення в різні вікові періоди; залучення здобувачів освіти до активної продуктивної мисленнєвої діяльності; набуття вмінь застосовувати когнітивні техніки і стратегії в умовах інформаційного перенасичення та інфодемії.

Отже, когнітивний підхід має стати провідним і наскрізним для всіх ланок освіти, залучаючи до цього й систему післядипломної освіти та неформальної освіти.

Висновки. Застосування когнітивного підходу до формування критичного мислення зумовлене вимогами сучасного суспільства до освіти, дає змогу представити педагогічну систему, що спрямована на інтелектуальний розвиток здобувачів освіти через продуктивну мисленнєву діяльність, яка спрямована на пізнання й формування концептуальної картини світу з урахуванням епістемологічних стилей здобувачів освіти та специфіки критичного розмірковування, де здобувачі освіти є активними учасниками освітнього процесу.

Перспективи подальших досліджень убачаємо у висвітленні теоретичної моделі технології формування критичного мислення громадян.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авершин А. О., Яковенко Т. В. Формування критичного мислення у студентів інженерно-педагогічних ВНЗ. *Збірник наукових праць : Проблеми інженерно-педагогічної освіти*. 2009. № 24–25. С. 134–145.
2. Бадер С. О., Починкова М. М. Методологічні підходи формування критичного мислення майбутніх фахівців. *Інноваційна педагогіка*. 2023(а). № 60. С. 76–82. DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/60.15>
3. Бадер С. О., Починкова М. М. Структура критичного мислення особистості. *Інноваційна педагогіка*. № 62. 2023(б). Т. 1. С. 91–97. DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/62.1.18>
4. Глазкова І. Я. Навчальний діалог як засіб формування навичок критичного мислення. *Збірник наукових праць Бердянського державного педагогічного університету* (Педагогічні науки). Бердянськ : БДПУ, 2008. № 4. С. 57–62.
5. Горохова І. В. Значущість критичного мислення для сучасних суспільства і освіти. *Вісник ХНПУ імені Г. С. Сковороди «Філософія»*. № 42. URL : <http://journals.hnpu.edu.ua/index.php/philosophy/article/view/2106>
6. Горохова І. В. Мовно-комунікативні практики формування критичного мислення в сучасних університетах США : дис. ... канд. філософ. наук : 09.00.10 / НАПН України. Ін-т вищ. освіти. Київ, 2016. 206 с.
7. Ковриго С. Б. Комунікативно-когнітивний підхід у навчанні англійської мови. *Англійська мова та література*. 2010. № 36. С. 17–23.
8. Когнітивна лінгвістика / М. П. Кочерган. *Енциклопедія Сучасної України* [Електронний ресурс] / Редкол. : І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2013. URL : <https://esu.com.ua/article-7457>
9. Когнітивна наука. Вікіпедія. URL : https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D0%BE%D0%B3%D0%BD%D1%96%D1%82%D0%B8%D0%B2%D0%BD%D0%B0_%D0%BD%D0%B0%D1%83%D0%BA%D0%B0
10. Медвідь Н. С., Малінська Г. Д. Когнітивний підхід до вивчення української мови як шлях до вдосконалення комунікативної компетенції здобувачів освіти. *Закарпатські філологічні студії*. 2022. Випуск 27. Том 2. С. 170–174. DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2022.27.2.32>
11. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи / Міністерство освіти і науки України. 2016. URL :
12. Пентилуок М. І., Горошкіна О. М., Нікітіна А. В. Основи когнітивної методики навчання української мови. *Збірник наукових праць «Педагогічні науки»*. 2006. № 42. С. 57–62.
13. Починкова М. М. Формування критичного мислення майбутніх учителів початкової школи у процесі професійної підготовки : дис. 13.00.04. Старобільськ, 2021. 571 с.
14. Прохорова О. В. Сутність когнітивно-комунікативної методики викладання та її застосування при викладанні сходовознавчих дисциплін. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: Філологія. 2019 № 43 Т. 3. С. 56–59.

15. Психологія мислення : підручник / І. Д. Пасічник, Р. В. Каламаж, О. В. Матласевич, У. І. Нікітчук та ін. ; за ред. І. Д. Пасічника. Острого : Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2015. 560 с.
16. Удовіченко Г. М. Місце когнітивної лінгвістики в сучасному мовознавстві. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія»*. Сер.: Філологія. Мовознавство. 2014. Т. 221, Вип. 209. С. 103–106.
17. Halpern D. F. *Thought and Knowledge: An Introduction to Critical Thinking*. Third edition. Mahwah, New Jersey : Lawrence Erlbaum Associates, 1996. 205 p.
18. Vovk O. Foreign Language Acquisition: a Communicative and Cognitive Paradigm. *Science and Education*. 2017 Issue 6. P. 81–85. DOI: <https://doi.org/10.24195/2414-4665-2017-6-13>.

REFERENCES

1. Avershyn, A. O., Yakovenko, T. V. (2009). Formuvannya krytychnoho myslennia u studentiv inzhenerno-pedahohichnykh VNZ [Formation of critical thinking in students of engineering and pedagogical universities]. *Zbirnyk naukovykh prats : Problemy inzhenerno-pedahohichnoi osvity*. № 24–25. S. 134–145. [in Ukrainian].
2. Bader, S. O., Pochynkova, M. M. (2023). Metodolohichni pidkhody formuvannya krytychnoho myslennia maibutnikh fakhivtsiv. [Methodological Approaches of Forming Critical Thinking of Future Specialists]. *Innovatsiina pedahohika* № 60. S. 76–82. [in Ukrainian].
3. Bader, S. O., Pochynkova, M. M. (2023). Struktura krytychnoho myslennia osobystosti. [The structure of a person's critical thinking]. *Innovatsiina pedahohika*. №62. T. 1. S. 91–97. DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/62.1.18> [in Ukrainian].
4. Hlaskova, I. Ya. (2008). Navchalnyi dialoh yak zasib formuvannya navychok krytychnoho myslennia. [Educational dialogue as a means of developing critical thinking skills]. *Zbirnyk naukovykh prats Berdianskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu* (Pedahohichni nauky). № 4. S. 57–62. [in Ukrainian].
5. Horokhova, I. V. Znachushchist krytychnoho myslennia dlia suchasnykh suspilstva i osvity. [The importance of critical thinking for modern society and education] *Visnyk KhNPU imeni H. S. Skovorody «Filosofia»*. № 42. URL : <http://journals.hnpu.edu.ua/index.php/philosophy/article/view/2106> [in Ukrainian].
6. Horokhova, I. V. (2016). Movno-komunikatyvni praktyky formuvannya krytychnoho myslennia v suchasnykh universytetakh SSHA [Language and communicative practices for the formation of critical thinking in modern US universities] : dys. ... kand. filosof. nauk : 09.00.10 / NAPN Ukrainy. In-t vyshch. osvity. Kyiv. 206 s. [in Ukrainian].
7. Kovryho, S. B. (2010). Komunikativno-kohnityvnyi pidkhid u navchanni anhliiskoi movy. [Communicative-cognitive approach to teaching English]. *Anhliiska mova ta literatura*. № 36. S. 17–23. [in Ukrainian].
8. Kohnityvna linhvistyka (2013). [Cognitive linguistics]. / M. P. Kocherhan. Entsyklopediia Suchasnoi Ukrainy [Elektronnyi resurs] / Redkol. : I. M. Dziuba, A. I. Zhukovskiy, M. H. Zhelezniak [ta in.]; NAN Ukrainy, NTSh. K. : Instytut entsyklopedychnykh doslidzhen NAN Ukrainy, 2013. URL : <https://esu.com.ua/article-7457> [in Ukrainian].
9. Kohnityvna nauka. [Cognitive science]. Wikipedia. URL : https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D0%BE%D0%B3%D0%BD%D1%96%D1%82%D0%B8%D0%B2%D0%BD%D0%B0_%D0%BD%D0%B0%D1%83%D0%BA%D0%B0 [in Ukrainian].
10. Medvid N. S., Malinska H. D. (2022). Kohnityvnyi pidkhid do vyvchennia ukraïnskoi movy yak shliakh do vdoskonalennia komunikativnoi kompetentsii zdobuvachiv osvity. [A Cognitive Approach to Learning The Ukrainian Language as a Way to Improve Students' Communicative Competence]. *Zakarpatski filolohichni studii*. Vypusk 27. Tom 2. S. 170–174. DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2022.27.2.32> [in Ukrainian].
11. Nova ukraïnska shkola. Kontseptualni zasady reformuvannya sereďnoi shkoly (2016). [New Ukrainian School. Conceptual Principles of Secondary School Reform]. / Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy. URL : <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20sereďnya/nova-ukraïnska-shkola-compressed.pdf> [in Ukrainian].
12. Pentyliuk, M. I., Horoshkina, O. M., Nikitina, A. V. (2006). Osnovy kohnityvnoi metodyky navchannia ukraïnskoi movy [Fundamentals of cognitive methodology for teaching the Ukrainian language.]. *Zbirnyk naukovykh prats «Pedahohichni nauky»*. № 42. S. 57–62. [in Ukrainian].
13. Pochynkova, M. M. (2021). Formuvannya krytychnoho myslennia maibutnikh uchyteliv pochatkovoi shkoly u protsesi profesiinoi pidhotovky [Formation of critical thinking of future primary school teachers in the process of professional training] : dys. 13.00.04. Starobilsk. 571 s. [in Ukrainian].
14. Prokhorova, O. V. (2019). Sutnist kohnityvno-komunikativnoi metodyky vykladannia ta yii zastosuvannia pry vykladanni skhodoznavchykh dystsyplin. [The essence of cognitive-communicative teaching methods and their application in teaching oriental studies]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu*. Ser.: Filolohiia. 2019 № 43 T. 3. S. 56–59. [in Ukrainian].
15. Psykholohiia myslennia (2015). [Psychology of thinking] : pidruchnyk / I. D. Pasichnyk, R. V. Kalamazh, O. V. Matlasevych, U. I. Nikitchuk ta in. ; za red. I. D. Pasichnyka. Ostroh : Vydavnytstvo Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiia», 2015. 560 s. [in Ukrainian].
16. Udovichenko, H. M. (2014). Mistse kohnityvnoi linhvistyky v suchasnomu movoznavstvi [The place of cognitive linguistics in modern linguistics]. *Naukovi pratsi Chornomorskoho derzhavnoho universytetu imeni Petra Mohyly kompleksu «Kyievo-Mohylianska akademiia»*. Ser.: Filolohiia. Movoznavstvo. 2014. T. 221, Vyp. 209. S. 103–106. [in Ukrainian].
17. Halpern, D. F. (1996). *Thought and Knowledge: An Introduction to Critical Thinking*. Third edition. Mahwah, New Jersey : Lawrence Erlbaum Associates. 205 p.
18. Vovk, O. (2017). Foreign Language Acquisition: a Communicative and Cognitive Paradigm. *Science and Education*. 2017 Issue 6. P. 81–85. DOI : <https://doi.org/10.24195/2414-4665-2017-6-13>